

En fjällfärd utmed riksgränsen.

Af O. v. Kng.

II.

Ulfvekölen och Stenen i grönan dal.

Förna geografer samt både forna och nutida poeter hafva ofta omnämnt Kölen eller Seveberget på ett sätt, som kunde komma mången till att tro, det Sverige och Norge vore åtskilda af ett sammanhängande berg med detta namn. Så är dock icke fallet. Verkliga

förhållandet, hvarom jag varit i tillfälle att taga kännedom på stället, är, att gränsen mellan brödrarikena går nästan lika mycket öfver dalar, kärr och mossar, som öfver berg. Och hvad den der »hundra-femtiomillånga Kölens» egenskap af vattendelare utefter *hela* riksgränsen beträffar, så vill jag endast erinra derom, att exempelvis Glommen, som bekant Norges största flod, rinner upp i Sverige, liksom att Neaelven, hvilken, efter att hafva passerat genom Selbusjön, får namn af Nidelfven, har sitt utloppi i Trondhjemsfjorden. Neaelven har sin källa inom den storartade platå, som har sin utbredning mellan Skarfdörren, Sylfjällen och Helagsfjällstötarna på gränsen emellan Jämtland och Herjedalen. Här i trakten går riksgränsen ock öfver Ekorndörren, en väldig fjällport med två tusen fots höga dörrposter och vid hvars tröskel Ekorndå upprinner under foten af Sylfjället. Detta, som egentligen är ett helt fjällparti, med toppar, af hvilka några skjuta upp i höjden ända till sextusen fot, var just ej så lätt att passera. Då man väl kommit upp för en brant afsatts och tror sig hafva nått fjällets kam, möter en annan afsatts, och så vidtager den ena branta fjällslutningen efter den andra; först efter mer än en synvill, som alltför tidigt inger hopp om, att man är uppkommen på sjelfva höjden, nås denna slutligen, och en vidsträckt, storartad utsigt ter sig då för ögat.

Nästa fjällparti norr ut kring riksgränsen är Glucksfjället. Men innan vi hunnit upp till dess spets Glucksstöten, måste vi, tågande utefter Enaelven, som upprinner vid

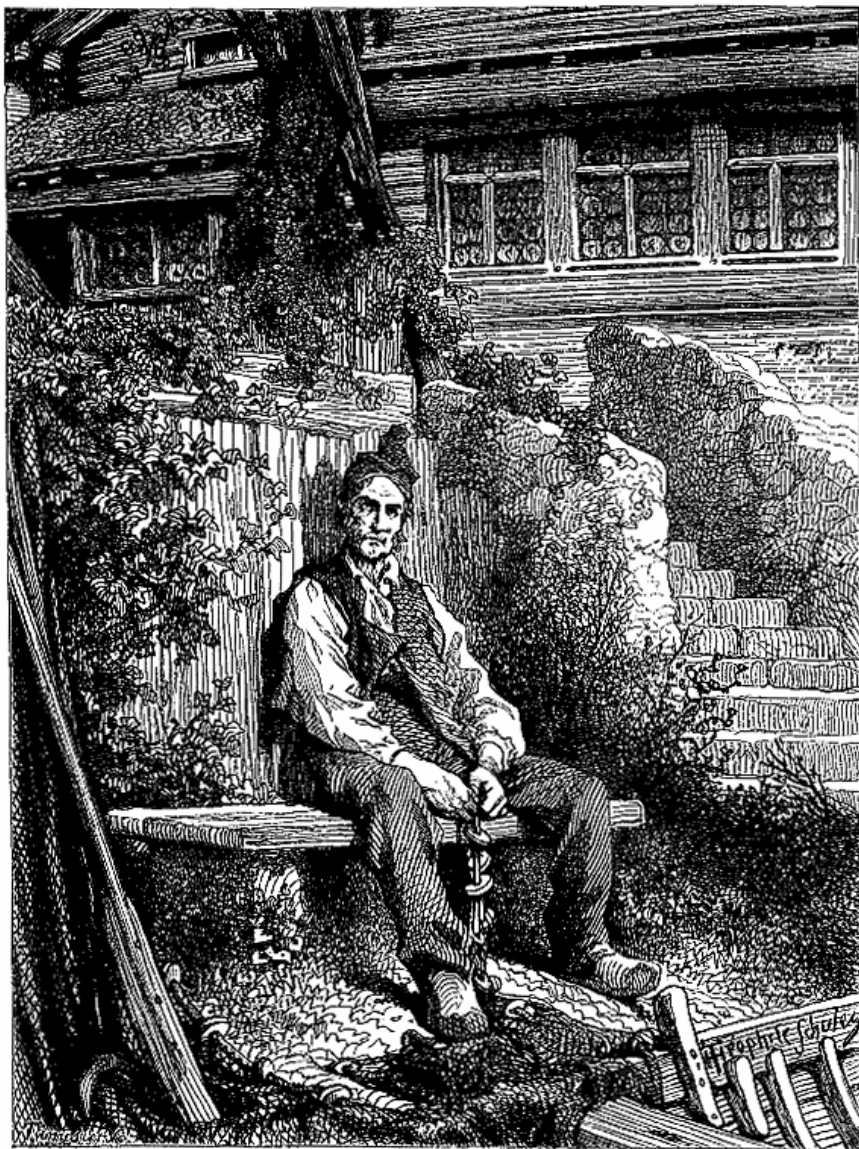
Sylfjällets östra slutning, nedom Enbogen, och böjer af österut och sedan nära Handöl utmynnar i Åunsjön, passera den sorgligt ryktbara Ulfvekölen, en ödselig och ohygglig fjällslätt, som, nedom Sylfjället å den ena och Blåhammarklinten och Snasahögarna å den andra sidan, sträcker sig mellan sjön

Öjesand i Norge och Enbogen rundt omkring Enaelven. På Westrells karta öfver Jämtland utmärkes denna fjällöcken med en döds-kalle öfver tvänne människoben i form af ett kors, och på den år 1758 upprättade riksgränskartan är om densamma antecknad: »I denna marken förolyckades Svenska arméen Åhr 1719 den 1 Januari.

Om denna sorgliga tilldragelse yttrar Joh. Otto Hagström, i sin år 1751 utgifna beskrifning om en sommarfärd i Jämtland 1749, hvilken intressanta, gamla resebok jag i Jämtland kom öfver, följande:

»Svenska arméen gick år 1718 tillbaka från Tydalen i Norrige väster om fiällen Snasahögarna til Handöl i Jemtland. Detta är om vintern en svår väg, i anscende til flere dagsresor öfver dessa fiällen, särdeles när mycken snö och urväder infaller, som då bektagligen skedde. Någon om ortens belägenhet okunnig torde til äfventyrs undra, hvarföre icke arméen tog samma väg tillbaka, som den gick åstad, nämligen från Suhl i Norrige til våra Svenska Fjällstugor, förbi hvilka jemtlänningar resa alla vintrar? Hårtillsvares, hvarföre de funno rådeligare, at heldre taga en genväg från Tydalen öfver fiällen til Sverige, än at först återmarschera til Suhl och derifrån gå öfver fiällen. Utom dess voro fjällstugorna nu redan förstörda, så at man intet gagn kunde genom dem förvänta. Pastor Nils Idman, som tillika med arméen utstod många svårigheter på denna resan, har skriffvit en Predikan, den han kallar: *Fällets Rop på Norska Fjällden*, hvilken, som den är mycket rar och svår at öfverkomma, vil jag, med läsarens tilstödelse, införa bemälte Herr Idmans berättelse härom. Han säger:

Ifrån Tydalen, som var den sista soken i Norrige, när arméen reste öfver fiällen til Handöl i Jemtland, äro 8 och en half Svenska mil fjällvägen. De Swenske tropparne begäfv sig derifrån upföre

Enslingen.

(Teckning af Théophile Schuler.)

fällen om nyårsdagen 1719. På desse höga fjäll, som äro ganska bosvärliga at bestiga, fans intet trä, bara några små buskar. Knäpft hade falket med mycken möda kommit op på fällen, förän den svåraste och yttersta undergång med nya året syntes möta dem. Ett förskräckeligt och bittert västnordenväder upväste i hast; detta hade med sig en grufvelig och nästan ovanlig myckenhet snö samt en skarp och genomträngande köld, hvars like man aldrig känt. Falket blef häröfver aldeles modfält, ja, en del liksom yra i hufvudet.

Ingen ved fans här på många nill. Ansikten och händer svulnade up af den faseliga kölden. En del af manskapet sjuknade och dödde strakst första aftonen. Natten mot den 2 Januari slog falket sitt läger i en dal utvid en insjö på fjället. Om morgonen i dagningen, när resan vidare skulle anträdas, funnos några hundrade ihälfrensade, af dem en del stodo tätt in til hvarandra, liksom levande, men när man stötte litet på dem, ramlade de döda öfver ända, lika som stoder. Vedret hölt än uti med lika häftighet af köld och snö. Resan fortsattes. Under vägen stupade den ena efter den andra, antingen han gick eller red, så at de dödas lik lågo hopetals jemte vägen, der de framfarit."

Så långt doktor Hagström, som, alltjämnt citerande Idman, fortsätter målningen af jämnväl de följande dagarnas oerbörda lidanden, hvilka fortforo äfven sedan hus och bostäder påträffats, men der nödigt utrymme för så många saknades.

Hagström slutar sin egen beskrifning härom med efterföljande behjertansvärda ord:

"Det är billigt, at efterverlden icke förgäter uptekna sina tappre förfäders många utståndna vedervärdigheter för sitt kära Fädernesland. Regements-Fältskären *Pehr Hagström*, min salige Fader, som äfvenväl var med uti denna bedröfveliga färden, berättade mig ofta, at han vid hemkomsten från Norrige upfylte många tunnor utaf de afsägade händer och fötter, som blifvit förkylda på fällen."

Just vid denna punkt af Enaelfven nödgades vi, den 18 Juli på eftermiddagen, slå upp vårt läger, enär ett ihällande regnväder hindrade oss att samma dag fortsätta marschen öfver »Ulfvekölen». Öfver denna är en gångstig mellan Tydalen i Norge och Handöl i Jämtland, och vid Enbogen synas ännu spår af en öfver myrarna till östra Renskläppen i Norge ledande, af Armfelt anlaggd och begagnad, stenlaggd väg.

Men vändom våra tankar bort från denna dystra nejd! Må vi i stället kasta blicken längre mot norr, i det att jag nu bjuder läsaren att följa mig, under den mellan två och tre mil långa dagsmarschen den 22 Juli, från Täveldalen i Norge, omkring en half fjerdingväg från riksgränsen, till Hallsjöns östra strand vid foten af Middagsfjället, ett stycke in på den svenska sidan om samma gräns.

Vi hade haft våra tält uppslagna på en bäcke i Täveldalen, ej långt från »Helvetisbäcken», och derifrån bröto vi upp klockan omkring sju på morgonen och tågade uppför denna vilda fjällklyfta, genom hvilken den nya järnbanan djerft blifvit förd mellan Sten- och Skårdalsfjällen, på slutningen af och uppför det sednare till en höjd af mer än två-tusen fot öfver hafvet. Der uppe har den första stationen, å Meraker-Jämtlandsbanan in på den norska sidan, *Storlien*, blifvit anlaggd. Derifrån har man en storartad och vidsträckt utsigt öfver trakten, ända bort till Syltopparna och Snäsahögarna.

Denna järnvägens ledning, förbi de tvänne fjällgröttorna Stora och Lilla helvetet, uppför och utöfver branta afsattsar och bräddjup, der man förr hade svårt att klöfjande komma fram, är ett mästerverk af järnvägsbyggnad.*

Men för att gifva läsaren ett, om än aflägsset, begrepp om denna fjälltrakt och denna anläggning, vill jag här meddela mina anteckningar, gjorda under det lifliga intryck jag vid ankomsten till stället erför. De lyda, som följer:

Sannerligen har man icke, under färden här uppe i fjällen mer än en gång anledning att, i likhet med Hölphers, tänka på Konung Davids ord i Psaltaren:

Herre, huru äro Din verk så stor och mång! Du hafver visliga skickat dem all; och jorden är full af Dina ägodelar.

Du låter källor utbrista i dalonen; så at vatn emellan bergen flyta.

Men om vi med andaktsfull tacksamhet måste beundra de gigantiska skapelsorna af Allmaktens hand, så kunna vi icke håller undgå att skänka vår aktning och vårt erkännande åt hvad mensklig ihärdighet, understödd af de medel, som vetenskap och snillrika uppfinningar ställa till framåtskridandets och civilisationens förfogande, äfven kan åstadkomma. Jag har sett *Ericsons* »kopparlåda», hvarigenom den starka forssen — om jag minnes rätt vid Uppherud — upphörde att vara något oöfverstigtligt hinder för Dalslands kanal; jag har sett *Lesseps'*, snart sagdt, skyhöga kanalbankar på Suez-näset; jag har sett både hvad natur, snille och konst frambragt vid Trollhättan; men jag måste sannerligen häpna, då jag såg upp till fjällväggarna mellan Skårdals- och Stenfjällen och der fick sigte på bädden till en järnväg, som från Täveldalen slingrar sig uppför denna kolossala bergskära, derunder tangerande randen af fjällgröttan »Lilla helvetet» under fortsättningen uppåt till stationen Storlien, belägen *två-tusen fjugofem fot öfver hafvet*. Storartad, ja, grann är här naturen, men nästan ändå grannare det arbete, som förstätt och för-mått att öfvervinna en sådan natur, dervid förvandlande en ganska svår »klöfjeväg» till en järnväg, hvars stigningar, på den svenska sidan, dock ingenstädes uppgå till mer än 1:60.

Vi satte oss, såsom redan är nämnt, i marsch den 22 Juli på morgonen och tågade uppför denna väldiga bergsklyfta; men då vi passerat riksgränsen, som stryker tvärs öfver densamma, måste vi, i stället för att fortsätta marschen utefter järnvägen ända till Storlien, taga af mot norr, för att komma upp på Skårdalsfjället. Dess södra sida, uppför hvilken vi nu måste till väders, är ganska brant; men som den är tätt beväxt med vacker småskog af åtskilliga slags löfträd och buskar samt dertill klädd med en rikt blomsterprydd gräsmatta, glömdes snart den besvärliga stigningen. Solen stod klar på himmelen och ju högre upp vi kommo, desto vidsträcktare blef utsigten bakom oss. Slutligen nådde vi fjäll-platån, en stor, naken slätt, öfver hvilken vi hade att tåga ännu en fjerdedels mil, innan vi finga sigte på den vackra och väldiga Skårdalsjön, belägen två-tusen nittiosex fot öfver hafvet. Då vi nalkades sjöns sydliga vik, utbredd sig för våra blickar här uppe på fjället en grönskande, delvis buskbeväxt dal, på östra och norra sidorna omsluten af den i solhuset glittrande fjällsjön med sina klippstränder och på den södra af en terrassformig bergsluttning, med här och der i inskränningarna framstickande löfbuskar och i väster, såsom fonddekoration, »*Skårdalsporten*», en fjällöppning eller så kallad fjällport, ej synnerligen bred, men omkring ett tusen sexhundra fot i genomskärning och med femtio till sextio fots höga dörrposter. På den sydligaste af dessa thronar riksröset *nummer ett-hundrasextioett, Skårdals-röset*.

Ej långt från sjöstranden och endast några hundra steg från ingången till Skårdalsporten, genom hvilken, liksom öfver dalen, klöfjevägen fordom gick mellan Jämtland och Meraker i Norge, står en märkvärdig sten.

Invid denna sten gjorde vi halt, dels för att vederqvicka oss efter den mödosamma ridten hit upp från Täveldalen, dels för att besigtiga det närbelägna riksröset och dels för att här, »vid pipan och ett glas», säga farväl åt ett par järnvägsingenjörer, hvilka på morgonen ridit oss till mötes från Storlien, för att, såsom sjelfva väl orienterade i dessa aflägsna nejder, visa oss vägen till nyss nämnda sten, hvilken är ingenting mer och ingenting mindre, än just »*Stenen i grönan dal*». Hvarje spår af den tätt förbi denna sten fordom ledande vägen, förut omnämnd, är numera utplånadt och derför var det nödvändigt att hafva väl lokaliserade vägvisare på denna upptäcktsfärd, som med sådana följeslagare blef ännu angenämare. Friskt och storartadt skönt var det *här uppe i dalen*, der, tack vare kocken, snart en ganska smaklig frukost stod uppdukad på ett stenparti ej långt från sjelfva »*Stenen i grönan dal*».

Denna sten, som så ofta legat kullfallen eller kullslagen och återigen blifvit upprest — i hvilket tillstånd han nu

* Härom finner läsaren en närmare beskrifning i Svenska Familj-Journalen för år 1880, sidan 54.

befann sig och, såsom det säges, befunnits, alltsedan laudshöfding *Tilas* år 1742 fann honom kullfallen och åter uppreste honom — är af triangulär skepnad, tre fot i basen, en fot i toppen, tre fot hög och en fot tjock. Han är för öfrigt af någon slags tålgstensartad materia.

Bland andra inristningar på denna vidt bekanta sten synas tydligt friherre *Tilas*' vapen jämte årtalet 1742 samt, på toppen, årtalet 1690. Än vidare synes der ett, likaledes tydligt bibehållet, kors, som tros förskrifva sig från elfte seklet, då den helige *Staffan* skall hafva döpt åtskilliga hedningar i den närbelägna, nyss omtalade fjällsjön.

Om denna sten, hvilken omnämnes i många lärda verk och finnes aftecknad både i Ol. Rudbecks *Atlantica* och i Dahlbergs *Svevia Antiqua*, går den sägen, att St *Staffan*, som var biskop på Eric VIII:s tid, skall hafva uppsatt den i den vackra dalen framför Skårdalsporten, der den än i dag står, och att å densamma varit i göthiska bokstäver tecknad en spådom, af hvilken åtminstone numera icke igenfinnes något läsligt ord. Denna »prophetien» skall emellertid hafva funnits upptagen i en af *Laur. Petri* efterlemnade böcker och der haft följande lydelse:

»När Svenske taga vid Utländska seder,
och Landet mister sin foräna heder,
Än står stenen i grönan dal:
Kyrkor vändas i Fångahus,
Gudstjensten mister sit fångna ljus;
Än står s: s.

* Anmärkningsvärdt är, att i Danmark finnes en alldeles likartad sten med enliga inskriptioner, hvilken nyare forskare förklarar vara äldre, än den här omtalade »Stenen i grönan dal».

*Skalkar och bofvar trivas,
gode och gamle drifvas,
Än står stenen s: s.
Präster varda Bänder,
och Bänder varda vitunder,
Då ligger stenen i grönan dal.»*

Öfver dessa ord skall sedermera *Jesper Marci*, kyrkoherde först i Vadstena och sedan i Mariestad, hafva författat en »Visa af fjorton verser», hvilken trycktes år 1617 och börjades sålunda:

»I världene medan vi lefva, i syndene vi oss öfva, det är vår största åtrå», och så vidare. Den sjunde versen lydde:

»Uppå en sten är funnen en dikt, hon är åskrifven med Runskrift, hon sattes ej dit i går, emellan Norrige och Jämtland, den skrift hafva läsit Qvinna och Man, han har stöt många år; Han är nu omkull, för våra skul, ty det är all fransfarit, som oss är uppenbarit, jag vil gifva tillkänna, hvart ut den skrift monde lända», och så vidare.

I de följande verserna upptages sedan hvarje spådom särskildt, hvarefter visan slutar sålunda: »Nu ligger stenen med alla, til dig, vår Herre, vi falla.»

Åtskilligt kunde visserligen ännu vara att tillägga om denna sten och dalen omkring densamma; men jag afslutar här denna skildring med den önskan, att ännu länge måtte blifva ståndande

*Stenen i grönan dal.**

Ensam i ålderns dag.

(Till Böden å solan 457.)

Du sitter der ensam i qvällens stund,
Du arbetets åldrade son.
Säg, lyss du till fågelqvittret i lund?
Till skallet af någon trogen hund?
Till ångsknarrens toner bland daggiga strån?
Till kärleksljöd fjärran ifrån?

Ack, strålandé glad och med öppen famn,
Dig aldrig en hustru mött!
Och älskliga små ej ropte ditt namn,
När hem du lände, sökande hamn,
Af lifvets höstliga stormar trött,
Och nådde din trappa nött.

Hvad sinnar du på i enslig qväll?
Hvart sväfvat väl tankarnas här?
Tillbaka till tider, då du var säll?
Kanske till din barndoms torftiga tjäll,
Fast fattigt på allt, dock rikt, enär
Der fanns den, som dig hade kär?

Minns du, när du väcktes af moder öm
Och lyftes på faderlig arm,
Då aldrig sinad flöt glädjens ström,
Och lifvets allt var en gyllne dröm,
Då trofast vänskap och kärlek varm
Än ryndes i svällande barn?

Och minns du se'n, hur i vårens dag
Till klappande hjerta du slöt
Den unga qvinna, hvars ljufva bebag
Uppjagade brännande pulsarnas slag?
Hur himmelsk sällhet sig öfver dig göt,
Och hur nektarrusig du njöt?

Och nu — har allting flyktat sin kos,
Som lifvet gaf lust och ljus;
Hvart hopp är vissnad och bleknad hvar ros —
Ditt hjerta har intet att hvila hos;
Der ligger din lycka i spillror och grus,
Och tröstlöst och öde ditt hus.

Hur är du till mods? — Har afunden väl,
Då andras glädje dig mött,
Sin giftfulla ormtand sänkt i din själ?
Har ej för den gamklo, som friden stjal,
Den vilda förtvifans, ditt hjerta blödt:
»Förbannad den stund, mig födt!»

Nej, evigt nej! — Se, ditt ögas mål
Ej ligger der smärtan gror.
Der solen släcker sitt flammande bål,
Der himmelen glänser som guld och stål,
Dit ser du — mot gudomens tempelkor,
Der eviga kärleken bor!

Nils Svenske.

Kanal och järnväg.

Den 26 September 1832 — alltså för jämnt ett halft sekel sedan — öppnades Götha kanal, den längsta vattenväg af detta slag i Europa. Sveriges bägge gränshaf blefvo derigenom förenade, ty Trollhätte kanalverk

var förut bygd; mellersta Sveriges folkrikaste trakter erhöles dermed en beqväm genväg för varuhytet.

Detta storverk, som realiserade ett gammalt önskningsmål, omfattadt för århundraden tillbaka, hade, som bekant,